

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΜΑΕΣΤΡΟΙ

ΦΟΥΡΤΒΑΙΓΚΛΕΡ—ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Δέν είναι παράξενο τό ότι ή τέχνη του άρχιμουσικού αναπτύχθηκε πρώτα και κυρίως στη Γερμανία, κι' ούτε τό ότι στη Γερμανία βρίσκουμε τούς περισσότερους άρχιμουσικούς: άλλως τε κι' οι περισσότεροι από τούς ξένους μεγάλους μαέστρους, στη Γερμανία μορφώθηκαν ή τελειοποιήθηκαν, ή σέ Γερμανικά «άχνάρια» βαδίζουν. Νομίζω πώς αυτό δέν όφείλεται μόνο στό ότι ή Γερμανία είχε άνέκαθεν πολλές και καλές όρχηστρες —καθώς και ή Αυστρία— ούτε επειδή στη Γερμανία αναπτύχθηκε κυρίως ή Συμφωνική Μουσική, αλλά και στό ότι ή άπελευθέρωση του έρμηνευτή — μαέστρου άπ' τό παλιό εκείνο κτύπημα του χρόνου, σέ ύψιστη άτομική έλευθερία και μαζί μ' αυτό και σέ βαθύτατη συναισθηση της εούθνης, είναι κάτι άπ' τά πιο έντονα συστατικά του Γερμανικού χαρακτήρα. Πάντως τό φαινόμενο αυτό θά μπορούσε ν' αποτελέση θέμα έκτενέστατης μελέτης, που όμως δέν είναι ό σκοπός των Ιστορικών μάλλον αυτών σημειώσεων που γράφω τώρα. Σημειώνω όμως ακόμα ένα φαινόμενο: Πολλοί από τούς ξένους μαέστρους, στη Γερμανία πρωτοαναγορίστηκαν και έπιβλήθηκαν έπειτα στον παγκόσμιο θαυμασμό. Ο Άρθούρος Τσοκανίνι, που σήμερα ακόμα, στό 84 χρόνια του, είναι ένας από τούς μεγαλύτερους «Θεούς» της μαγκέττας, στη συνειδησι κάθε Γερμανού μουσικού είναι ό συνεχιστής, ό «κατευθείαν διάδοχος» του Μπύλνιφ και του Μάλερ, ένας φανατικός διάκονος του έργου. Ικανός να κάνει εικοσι «πρόβες» γιά νά φθάση την πιο τέλεια άκρίβεια, γεμάτος φλόγα και πάθος στην έρμηνεία του, που όμως μία ψύχραιμη

λογική συγκρατεί άπό κάθε παράλογη αυθαιρεσία ή ύπερβολή. Είναι στον Τσοκανίνι που όφείλεται ή μουσική αναγέννησις της Ιταλίας, αλλά και ή γέννηση και ανάπτυξη της Μουσικής στην Άμερική. Άν, δουλεύοντας τό θαυμάσιο ύλικό που είχε στη διάθεσί του στη Σκάλα του Μιλάνου, έφερε τό ίδρυμα αυτό σέ ύψιστη περιωπή, άν στον Τσοκανίνι όφείλουν οι Ιταλοί τή γνωριμία τους μέ τά έργα του Βάγκνερ, κι' άν ο Τσοκανίνι είναι εκείνος που πρώτος άποκάλυψε τούς συμπαιτριώτες του και ο' έλο τον κόσμο τό πραγματικό μεγαλείο του Βέρντι, στον Τσοκανίνι επίσης όφείλει και ή Φιλαρμονική Όρχήστρα της Νέας Υόρκης την κατάκτηση μιας πρώτης θέσης ανάμεσα στις όρχήστρες έλου του κόσμου, κατάκτηση που προκάλεσε την έμιλλα στις άλλες όρχήστρες της Άμερικής. Είχα την τύχη νά δω τον Τσοκανίνι επί κεφαλής της Όρχήστρας της Νέας Υόρκης στην περιοδεία που έκανε τό θαυμαστό αυτό σύνολο, τό πρώτο τότε του κόσμου, στην Εύρώπη. Στη Βιέννη και στό Βερολίνο τον είχα υποδεχθί σαν βασιλιά, σαν θεό. Ο κόσμος ξενοχτούσε έξω άπ' τά ταμεία των θεάτρων γιά νά μπορεί νά έξασφαλίση μια θέσι γιά την παράστασι ή τή συναυλία της έπομένης μέρας! Τόν άκουσα νά διευθύνη Μπετόβεν. Είναι κάτι τό αφάνταστο ή άκρίβεια του στις πιο μικρές λεπτομέρειες και όμως, συνάμα, ή προσωπικότητα της έρμηνείας του. Λιτός στις κινήσεις του, ήρεμος, συγκεντρωμένος, όταν διευθύνει τό προετοιμασμένο ήδη έργο, είναι τρομερά άπαιτητικός, βίαιος, όρμητικός στις δοκιμές, που, όπως λέω και παραπάνω, μπορεί νά ξεπερά-

σουν τις εικασί, ιδίως όταν πρόκειται να διευθύνει ξένη ορχήστρα. Τόν ειθα επίσης να διευθύνει όρες στην Σκάλα, στην Κρατική Όπερα τού Βερολίνου, στύ Σάλτμποουργκ, Παρακολούθησα μιά παράσταση τής «Λουκίας» υπό τόν Τσοκανίνι, αλλά και τού «Φάσταφ», στύ Σάλτμποουργκ. Τόν άκουσα να διευθύνει τού «Ρέβιεμ» τού Βέρντι. Είναι καταπληκτικός. Τό ίδιο μεγάλος σε όλα. Έξ ατίας μιάς παθήσεως τών ματιών του, είναι άνακαταμένος να βασίζεται μόνο στη μνήμη του. Όλα τά διευθύνει «απέξω». Άλλά τί ρεπετόριο! Κάτι που δέ μπορεί να συλλάβει ό άνθρωπος νοός: Άπό τόν Χάυντν και τόν Μόσαρτ ώς τόν Στράους, άπ' τόν Μπετόβεν ώς τόν Ντεμπισού, άπ' τόν Μπράντς ώς τόν Χόνεγκερ κι' ώς όλους τούς άλλους «μπαρένοους».

Μά άν ώς τώρα ή έξιστόρηση τής εξέλιξης τής τέχνης τής διευθύνσεως ορχήστρας μου ήταν εύκολη, ναι, τώρα πούθεσα στύ σύγχρονη εποχή μοιζοργείται πολύ δύσκολο μω' στά στενά όρια ενός άρθρου ν' άπεριβήσω όλους τούς σύγχρονους μεγάλους μαέστρους και πύ δύσκολο να τούς κατατάξω. Όλος είναι πολυποικίλος ό δυνατότητες τής προσωπικότητας, έτσι πολυποικίλες είναι και οι δυνατότητες τού μαέστρου και ένα σταθερό μέτρο δέν υπάρχει για να βαθμιολογήσει τόν άξία τους. Σήμερα, σ' όλο τόν κόσμο, υπάρχουν πολλοί άξιοι και μεγάλοι μαέστροι. Κι' έπειδή μίλησα τώρα για τόν Τσοκανίνι, ό νοός μου πάει στους 'Ιταλούς μαέστρους, σ' ένα Μπερναντίνο Μολίνιρι, σ' ένα Βικτωρία ντέ Σάμπιτα, σ' ένα Τολλύλο Σερράφν, που εύτύχησα ν' άκούσω και πού μ' έλα τήν 'Ιταλική του ιδιοσυγκρασία, άκολουθούν άυστηρά τή μεγάλη Γερμανική παράδοση. Και υπάρχουν κι' άλλοι μεγάλοι στην 'Ιταλία...

Η Γαλλία έχει σήμερα επίσης μεγάλους μαέστρους και καλές και πολλές ορχήστρες. Είναι σήμερα ό 'Άλμπερτ Βόλφ που εύτύχησα να ιδούμε κι' έδω, είναι ό Πολ Παρσί, ό 'Αντρέ Κλυβινάν, ό Σαρλ Μόνς, ό Πιέρ Μοντιέ, ό Τώνυ Ώμπεν και άλλοι. Προτοπόροι όπρξαν ό περιφημοί μαέστροι Κολόν και Λαμουρέ που ίδρυσαν και τις Συμφωνικές Όρχήστρες που φέρουν ώς σήμερα τά όνόματά τους, ό Γκαμπριέλ Πιερνέ και ό Μεσοσζέ — που όπρξαν επίσης και συνθέτες — κι' άς μνή ξεχάσω τόν Φίλιπ Γκωμπέρ που διευθύνει πριν από λίγα χρόνια τήν καλύτερη τότε ορχήστρα τής Γαλλίας, τήν Όρχήστρα τού Κονσερβατόρη τού Παρισιού. Ό Φίλιπ Γκωμπέρ ήταν φλαουτίστας κι' ίσως δέν είναι μιά άπλη σύμπτωση πού ένας φλαουτίστας έγινε μαέστρος, γιατί από τά πνευστά όργανα, τόσο στή ζύλινα όσο και στή χάλκινα, οι Γάλλοι είναι άληθινά μοναδικοί. Ώς τόσο, ή προσωπική μου εντύπωση από τις Γαλλικές ορχήστρες και τούς Γάλλους μαέστρους που άκουσα — πάντως είναι από τάς σχεδόν είκοσι χρόνια — είναι ότι ό Γάλλος αντιμετωπιζόν τις έκτελέσεις τής ορχήστρας περισσότερο σάν ένα είδος Μουσικής Δωματίου. Δέ βλέπουν τήν ορχήστρα σάν ένα και μόνο όργανο πού άκολουθεί και παρασούεται από τήν έπιβολή, τήν όρημ, τού πάθος, μιάς και μόνης θελήσεως — έκείνης τού μαέστρου. Γι' αυτό, ό Ντεμπισού, σέ μιά του κριτική, εφρανεύεται εύγενικά τόν περίφημο Γερμανό μαέστρο 'Αρτουρ Νίκσι όταν κάποτε διήθυσεν τού Παριού, όχι όμως χωρίς και να έκδηλώνει τόν θαυμασμό του για τή μαγεία τής έρμηνης του: γι' αυτό σήμερα τού Παριού — κοινά και κριτική — μένει έκστατικός τόν έμφανής και στις έρμηνης τού Φουρτβάγκλερ...

Σαναγορίζω στους νεώτερος, στους σύγχρονους Γερμανούς: Ό 'Αρτουρ Νίκσι, Ούγγρου τήν καταγωγή, πού από τήν Όπερέττα μεταπήδησε στην Όπερα, για ν' άφιερωθή στό τέλος μόνο στή Συμφωνική Μουσική, μένει στην 'Ιστορία σάν ένας από τούς μεγαλύτερους μαέστρους τού κόσμου. Πέθανε στά 1922 στή Λειψία

όπου επί σειράν έτών διηθύνει τή φημισμένη ορχήστρα τού «Κεβαντγούς». Σύγχρονα όμως διευθύνει και τή «Φιλαρμονική» τού Βερολίνου και μετακελεύει συχνά στό 'Εξωτερικό. Ήταν ένας όρημτικός, φιλογόρος μαέστρος, στό σόλ του Μπόλλωφ, πού διήθυσεν με τήν ίδια έπιτυχία κλασσικούς και ρομαντικούς και πού ή μεγάλη του άγάπη ήταν τά έργα του Μπρούκνερ.

Ένας άκόμο πολύ μεγάλος μαέστρος ήταν ό Αύστριακός Φίλιπ φόν Βάινγκάρντ — κάποτε έπισκέφθηκε και τήν Άθήνα — φημισμένος ιδιαίτερα για τήν άνωτερη πνευματικότητα τής κάθε του έρμηνης. Μαθητής τού Βάινγκάρντ είναι ό δικός μας Εύαγγελλάτος, Σχύντ, τή Βιέννη, παρακολούθησα συνάλλες υπό τόν Βάινγκάρντ. Άλλά δέν σταταρείς ένας έδω ή σειρά τόν μεγάλων Γερμανών άρχιμουσικών. Είναι άκόμο ό Φράντς Σάλκ, πού πέθανε στά 1931, στή Βιέννη πού στην Κρατική τή Όπερα ήταν διευθυντής δίπλα τόν Στράους. Πέθανε μιά νύχτα λίγες ώρες άφού είχε διευθύνει στην Όπερα τούς «Άρχιταγοποιήτες» τού Βάινγκερ και τό ίδιο έκείνο άπόγευμα τή συνουσία τών «Φιλαρμονικών»... Κι' είναι ό Όττο Κλέμπερ, ό βιεννέσις 'Έργλ Κάμπερ, Κλέμενς Κράους, ό Φίλιπ Μπούς, Λέο Μπλάχ, Κάρλ Σούριτς (γνωστός και στήν Άθήνα) Χέρμαν Άμπερτ, ό δισσημος συνθέτης Μαξ φόν Σίλικγκ και Χάινς Πλιτσερ που όπρξαν επίσης και διδάστροι άρχιμουσικού, ό περίφημος Όυλανδς Βιλλέμ Μέγκελμπεργκ και τόσοι, τόσοί άλλοι — άς θυμηθούμε τόν άληθινό «αέδα τής ορχήστρας» Μπρούνο Βάλτερ και τόν περίφημο έκείνου Χάινς Κνάππερτμους που εύτύχησα να ιδούμε και στην Άθήνα... Κι' άκόμο τόν 'Ελληνική καταγωγής Χέρμπερτ φόν Κίραβαν, πού, στά 1937 ή 38, είχε διευθύνει και στην Άθήνα και πού τώρα όφανε τού άνάστημά του άντίκρου σ' ένα Φουρτβάγκλερ.

Γιά τήν προσωπικότητα τού Βιλλέμ Φουρτβάγκλερ είναι δύσκολο να μίληση κανείς μέσα σε λίγες γραμμές. Είναι ό πύ ύπακμηνικός, ό πύ άτομικιστής, αλλά μέ πύ άτομικότητα τάσει όπως τή διακρότη σέ Μπετόβεν, άν δέν έξυμπερτά, τού έαυτού του, αλλά σάν άπελευθέρησος τού άτόμου από κάθε συμβατικότητα, σάν μιά αθάνατοια πού ύπαγορεύεται από έξοστατή άνάγκη για όσα πύ τελεί έξυμπερτά τού έργου. Ψηλά, λυγερός, μέ πλατειές όρημικές κινήσεις, όλος φωτιά και όρημ, αλλά και άνωτερη πνευματικότητα, διευθύνει με τήν ίδια έπιτυχία όλα — πέρα και συμφωνικά Έργα, κλασσικά και μοντέρνα, Μπράνς και Μπρούκνερ — δύο έντελώς έντίθετος μουσικού — κι' ένα μπορεί να εραπολήσει όλη τήν έρωτική πυρκαγιά τού «Τριστόνου», έξρει να ελοδίες και στή μουσική ζωή μιάς φύσκας. Ίσως ό Φουρτβάγκλερ να ήταν ό «μοναδικός» στό κόμμο, άν δέν ύπαρχε ό Δημητρώπουλος πού σάν προσωπικότης και ιδιοσυγκρασία, σάν ένας έξαισιος συνδυασμός πνεύματος και καρδιάς, λογικής και φιλογής όρημτικότητας, είναι ένας 'Ελληνας Φουρτβάγκλερ.

Οι Άγγλοι έχουν πολλούς μεγάλους μαέστρους, ιδίως στά τελευταία χρόνια — όπως και λαμπρές ορχήστρες — που βασίζοντες στή Γερμανική παράδοση και πού πολλοί έχουν κατακτητή παγκόσμια φήμη, όπως ό περίφημος σάν Μάλκόμ Σάρτζεντ, πού άκούσαμε πρόσφατα στην Άθήνα, ό σέρ Όόμας Μπίτσον, ό σέρ Χένρυ Γούντ, ό Άλμπερτ Κούουτς, Λάντον Ρόνάλτ κ. θ.

Άπό τούς νεώτερος, έξουμε έκ φήμης τούς Κουοσεβίτσου και Στοκόφου — παγκόσμια όνόματα. Οι Άμερικανοί, πρós τό παρόν, υλοθετούν, θαυμάζουν και χαιρόνται τούς Εύρωπαϊκούς μαέστρους, αλλά όσπουρα αύριο, μεθαύριο, στόν παγκόσμιο στίβο θα χειροκροτήσουμε και μεγάλα Άμερικανικά όνόματα. Ήδη ένας Άμερικανός νεώρος, ό Ντίν Ντίξον έχει κατακτήσει σχεδόν τού Παριού, όπου διευθύνει τις Συνοουλιές Λαμουρέ. Ένα από τά τελευταία του προγράμματα περιλάμβανε τήν Εισαγωγή τού 'Εγκμονί και τήν 'Ερβόμ του Μπετόβεν, τά δύο «Νυχτερίνες» τού Ντεμπισού και τό «Δάφνις και Χλόη» τού Ροβέλ. Στην Άμερική επίσης άφιερωται ό Ραφαήλ Κούμπελι, γιός τού διαίστου βιολονίστα, πού πέρασε και τή δοκιμασία τού Σάλτμποουργκ — διευθύνει κατά τις φετινές «Μουσικές Έορτές» — με θαυμαστή έπιτυχία.